

УДК 159.9

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ- ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Ющенко І.М., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології
Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка

У статті проаналізовано результати емпіричного дослідження толерантності до невизначеності та психологічного благополуччя студентів. Розглянуто взаємозв'язок толерантності до невизначеності з іншими психологічними феноменами, що впливають на психологічне благополуччя особистості.

Ключові слова: ситуація невизначеності, толерантність до невизначеності, особистісна готовність до змін, психологічне благополуччя.

В статье проанализированы результаты эмпирического исследования толерантности к неопределенности и психологическому благополучию студентов. Рассмотрена взаимосвязь толерантности к неопределенности с другими психологическими феноменами, влияющими на психологическое благополучие личности.

Ключевые слова: ситуация неопределенности, толерантность к неопределенности, личностная готовность к изменениям, психологическое благополучие.

Yushchenko I.M. TOLERANCE TO UNCERTAINTY AS A FACTOR IN THE PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF GRADUATE STUDENTS

The article analyses the results of empirical study of the tolerance to uncertainty and psychological well-being of students, considers the correlations between tolerance to uncertainty with personal readiness for change and coping strategies of graduate students.

Key words: uncertainty situation, tolerance to uncertainty, personal readiness for change, psychological well-being.

Постановка проблеми. Вивчення чинників та механізмів досягнення і збереження психологічного благополуччя набуває особливого значення в умовах глобальних соціальних змін, що відбуваються в даний час у нашій країні й охопили не тільки політику, економіку, ідеологію, мистецтво, освіту, а й сферу людських взаємин. Зростання складності, темпів, різноманіття змін, що відбуваються у суспільстві, відображаються у свідомості людини як ситуація невизначеності. Дана реальність визначається як соціальна нестабільність, що призводить до відчуття невпевненості у завтрашньому дні, тривоги, страхів та фруструє природне прагнення до стабільності та порядку, ставить підвищені вимоги до суб'єкта в плані активності, оскільки він залучається до численних нових, раніше відсутніх у його досвіді соціальних ситуацій.

Невизначеність, непередбачуваність сучасного життя особливо гостро постає перед студентами-випускниками вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) у вигляді різноманітних труднощів і проблем, пов'язаних з безробіттям, неясністю життєвих перспектив, неможливістю знайти гідну роботу за фахом, перейти з однієї сфери діяльності в іншу тощо.

Водночас соціально-економічні умови сьогодення зумовлюють необхідність формування конкурентоздатної особистості, яка володіє високою мобільністю, готовністю оперативно освоювати нововведення та швидко адаптуватися до мінливих умов дійсності, самостійно обирати або змінювати форми діяльності та забезпечувати саморегуляцію поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життєздатність, успішність, якість життя молоді людини та її психологічне благополуччя багато в чому залежать від її здатності справлятися з невизначеністю буття. У психологічній науці така здатність знайшла своє відображення у конструкті «толерантність до невизначеності».

Узагальнюючи погляди на толерантність/інтолерантність до невизначеності, можна дійти висновку, що дане поняття переважно розглядається у двох значеннях: по-перше, як характеристика когнітивного стилю, по-друге, як особистісний феномен, що впливає на перебіг всіх емоційних та когнітивних процесів, на систему соціальних установок, на міжособистісну та соціальну поведінку, зокрема поведінку в складних ситуаціях.

У роботах R.J. Hallman (1967), A.P. MacDonald (1970), R.W. Norton

(1975), J. Sidanius (1978), N.G. Rotter and A.N. O'Connell (1982), C.C. Chen та R. Hooijberg (2000), L.M. Sallot та L.J. Lyon (2003), S. Bakalis та T. Joiner (2004), F. Hartmann (2005), P.G. Clampitt та M.L., Williams (2007), F. Zenasni (2008), B.D. Naemi (2009), J.L. Herman (2010) толерантність до невизначеності розглядається як базова риса, що полягає у здатності приймати конфлікт та напругу, що виникають у ситуації двозначності, протистояти непов'язаності та суперечливості інформації, приймати невідоме, не почуватися незатишно перед невизначеністю [2].

У межах дослідження особистісних адаптаційних ресурсів останнім часом все більшого значення набуває вивчення толерантності до невизначеності саме як особистісної властивості, необхідної для успішної адаптації до нових, неочікуваних подій [3]. Дана властивість виявляється:

1) у здатності до прийняття рішень та осмислення проблеми (особливо коли не всі факти відомі і передбачити всі наслідки неможливо);

2) у здатності витримувати напругу кризових, проблемних ситуацій [5].

Цьому найбільшою мірою сприяє готовність людини сприймати нові події не як загрозу, а як виклик, шанс для виявлення свого потенціалу. В разі толерантності до невизначеності та психологічній налаштованості на позитивне сприйняття нового набагато легше відбувається перебудова ціннісних та смислових структур самосвідомості, переорієнтація на нові цілі та корекція особистісної позиції. Таким чином, здійснюється перехід на новий рівень особистісного розвитку, освоєння інших способів діяльності та утворення нових властивостей особистості.

Отже, вивчення толерантності до невизначеності як чинника, що впливає на стан психологічного благополуччя молоді, уявляється актуальним завданням в умовах якісних змін, що відбуваються і вже відбулися у сучасному суспільстві.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз результатів емпіричного дослідження толерантності до невизначеності як чинника психологічного благополуччя студентів-випускників ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вивчення психологічного благополуччя нами була використана методика «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф. Толерантність до невизначеності вимірювалася за допомогою Шкали Д. МакЛейна (модифікація Е. Осіна) [1]. Для визначення стратегій поведінки та

визначення провідних копінг-стратегій був проведений Опитувальник способів подолання (WCQ), (адаптація Т.Л. Крюкова, Е.В. Куфтяк). Для виявлення внутрішньої готовності до змін використовувалась методика «Особистісна готовність до змін» – «Personal Change-Readness Survey» (PCRS), розроблена Ролніком, Хезером, Голдом та Халом в адаптації Н. Бажанової та Г. Бардієр [4].

У дослідженні брали участь 90 осіб юнацького віку, з яких 44 особи чоловічої статі і 46 осіб – жіночої. Всі досліджувані – студенти випускних курсів різних спеціальностей Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Вік досліджуваних – 20-23 роки.

Обговорення результатів. Проаналізувавши показники толерантності до невизначеності у студентів-випускників, було отримано такі результати (див. табл. 1).

Таблиця 1

Значення окремих показників толерантності до невизначеності, у %

Показники толерантності до невизначеності	Рівень		
	Низький	Середній	Високий
Ставлення до новизни	7,8	72,2	20,0
Ставлення до складних задач	2,2	78,9	18,9
Ставлення до невизначених ситуацій	5,6	92,2	2,2

Отримані дані свідчать про те, що переважна більшість досліджуваних студентів має середнє вираження показників толерантності до невизначеності. Цікаво, що досить значна частка студентів (20,0%) показала високий рівень прояву показника «ставлення до новизни», отже для переважної частини випускників нові ситуації, які раніше не зустрічались в досвіді молодих людей, неповна інформація не лякають та не турбують їх.

У дослідженні було виявлено типи ставлення до невизначеності у студентів-випускників (див. табл. 2). Отримані результати свідчать про те, що переважна більшість студентів (73,3%) не лише демонструють високий рівень толерантності до невизначеності, але й досить часто надають перевагу ситуаціям невизначеності з непередбачуваним розгортанням подій та несподіваними наслідками.

Таблиця 2
Рівень прояву типів ставлення до невизначеності, у %

Тип ставлення до невизначеності	Рівень	
	Низький	Високий
Надання переваги невизначеності	38,9	61,1
Толерантність до невизначеності	26,7	73,3

Отримані дані можуть означати, що молоді люди сприймають невизначені ситуації як бажані, що містять у собі позитивний потенціал та певні можливості, вбачають у них виклик своїм здібностям та охоче йдуть на ризик, прагнучи використати такі ситуації у власних цілях. Можна припустити, що у сприйнятті двадцятирічних юнаків та дівчат ситуація невизначеності суспільних та життєвих орієнтирів є досить звичною, оскільки перебіг їх життя відбувався протягом безперервних змін та перетворень різних сторін життя. Крім того, високий рівень толерантності до невизначеності, на нашу думку, певною мірою зумовлений віковими особливостями досліджуваних. У

юнацькому віці досить сильним є прагнення до новизни, незвичайних подій та ситуацій, ризикованих та небезпечних пригод. Тому юнаки та дівчата розглядають ситуацію невизначеності як можливість вибору, розвитку, набуття нового досвіду.

Визначення загального рівня психологічного благополуччя студентів випускних курсів, показало, що більшість з них (66,7%) мають середній рівень, досить велика частка (30%) – високий та 3,3% низький (див. табл. 3). Аналіз окремих показників психологічного благополуччя показав, що найбільше виражені такі складові психологічного благополуччя, як «автономія», «особистісне зростання» та «самоприйняття».

Таблиця 3
Рівень психологічного благополуччя студентів-випускників, у %

Рівень психологічного благополуччя	Кількість, у %
Низький	30
Середній	66,7
Високий	3,3

Таблиця 4
Взаємозв'язок показників толерантності до невизначеності та складових психологічного благополуччя

Складові психологічного благополуччя	Показники толерантності до невизначеності		
	Ставлення до новизни	Ставлення до складних задач	Ставлення до невизначених ситуацій
Позитивні стосунки	$r=0,224^*$	$r=0,287^{**}$	$r=0,339^{**}$
Автономія		$r=0,352^{**}$	$r=0,329^{**}$
Управління середовищем		$r=0,352^{**}$	$r=0,235^{**}$
Особистісне зростання	$r=0,251^*$	$r=0,394^{**}$	$r=0,324^{**}$
Мета в житті		$r=0,308^{**}$	$r=0,266^{**}$
Самоприйняття	$r=0,219^*$	$r=0,388^{**}$	$r=0,252^{**}$

** $p \leq 0,01$ * $p \leq 0,05$

Таблиця 5
Рівні прояву показників особистісної готовності до змін

№	Показники особистісної готовності до змін	Рівні прояву від загальної кількості опитаних у %		
		низький	середній	високий
1	Пристрасність	27,0	68,0	5,0
2	Винахідливість	36,5	56,8	6,8
3	Оптимізм	18,0	81,1	0,9
4	Підприємливість, сміливість	1,8	97,3	0,9
5	Адаптивність, гнучкість	2,3	97,2	0,5
6	Впевненість	28,4	69,4	2,3
7	Толерантність до неоднозначності	0	96,8	3,2

Кореляційний аналіз показав наявність статистично значущих взаємозв'язків показників толерантності до невизначеності та складових психологічного благополуччя (див. табл. 4).

З'ясовано, що показники «ставлення до складних задач» та «ставлення до невизначених ситуацій» взаємопов'язані з усіма показниками психологічного благополуччя.

Найбільше достовірних взаємозв'язків показників толерантності до невизначеності було виявлено з такими складовими психологічного благополуччя, як: «позитивні стосунки», «особистісне зростання» та «самоприйняття». Отже, толерантність до неоднозначності найбільше корелює з такими особистісними властивостями, як: здатність до позитивного особистісного розвитку, позитивне ставлення до себе та

вміння встановлювати теплі взаємини з іншими.

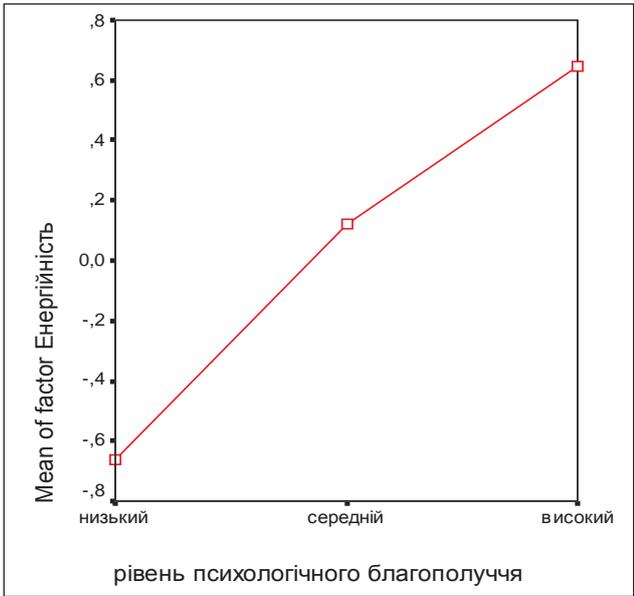
Встановлені залежності дають можливість стверджувати, що стан психологічного благополуччя студентів пов'язаний зі здатністю приймати складні завдання, що не мають однозначного вирішення та вмінням зберігати спокій у нестабільних, непередбачуваних за своїми наслідками ситуаціях.

У дослідженні було виявлено взаємозалежність між показниками толерантності до невизначеності та стратегіями подолання труднощів. Встановлено достовірний позитивний взаємозв'язок між показником «ставлення до новизни» та стратегіями «планування рішення проблеми» ($r=0,219$ при $p \leq 0,05$) та «позитивна переоцінка» ($r=0,235$ при $p \leq 0,05$). Показник «ставлення до складних задач» має прямий взаємозв'я-

Таблиця 6

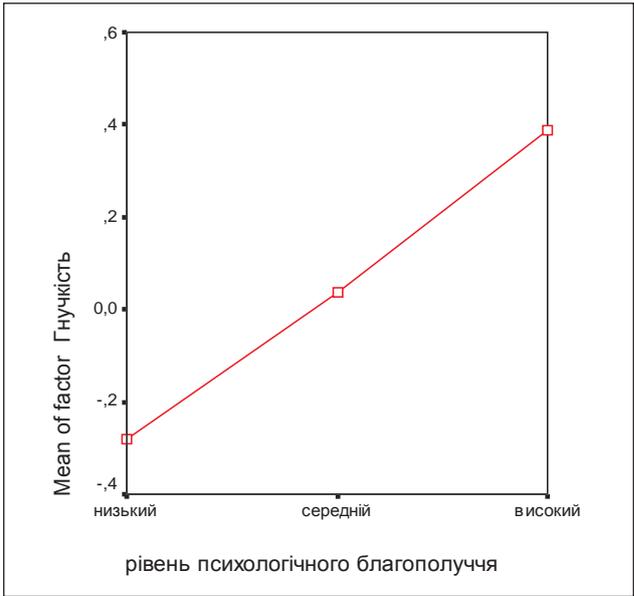
Вираженість показників факторів толерантності до невизначеності у студентів з низьким та високим рівнем психологічного благополуччя

№ 3/п	Назва фактору	Середнє значення показника у групі		Критерій різниці	Sig.	Достовірність різниці за t-критерієм Ст'юдента
		низький рівень толерант.	високий рівень толерант.			
1.	Фактор I «Енергійність»	-,66422	,64472	-4,794	0,000	достовірно ($p \leq 0,01$)
2.	Фактор II «Гнучкість»	-,27997	,38745	-2,343	0,220	достовірно ($p \leq 0,05$)

при $p < 0,01$

Рис. 1. Взаємозв'язок між фактором «енергійність» та рівнем психологічного благополуччя студентів

при $p < 0,05$

Рис. 2. Взаємозв'язок між фактором «гнучкість» та рівнем психологічного благополуччя студентів

зок із стратегією «планування вирішення проблеми» ($r=0,214$ при $p \leq 0,05$). З'ясовано, що такий тип ставлення до невизначеності як «надання переваги невизначеності» взаємопов'язаний зі стратегією «конфронтація» ($r=0,305$ при $p \leq 0,01$). Зворотній взаємозв'язок виявлено між толерантністю до невизначеності та стратегією «прийняття відповідальності» ($r=-0,263$ при $p \leq 0,05$).

Отже, досліджувані студенти з високим рівнем толерантності до невизначеності не лише надають перевагу таким адаптивним копінг-стратегіям, як «планування вирішення проблеми» та «позитивна переоцінка», але й застосовують більш різноманітний репертуар стратегій подолання складних ситуацій. Респонденти, які приймають невизначені ситуації як бажані, які не бояться змін, здатні йти на ризик, схильні застосовувати стратегію конфронтації на шляху вирішення проблемних ситуацій та менш схильні застосовувати стратегію пошуку соціальної підтримки та прийняття відповідальності.

Були отримані дані про те, що толерантність до невизначеності пов'язана з особистісною готовністю до змін.

Отримані дані свідчать про те, що більшість студентів мають загалом середній рівень показників особистісної готовності до змін. Найнижче досліджувані оцінюють свою винахідливість. Низький рівень даної властивості виявлений у 36,5% опитаних. Оптимальний середній рівень прояву даної властивості мають лише 56,8% студентів випускних курсів. Результати кореляційного аналізу вказують на наявність статистично значущих взаємозв'язків між показниками толерантності до невизначеності (на рівні $p \leq 0,01$) з усіма показниками особистісної готовності до змін.

Для виявлення факторів толерантності до невизначеності нами був здійснений факторний аналіз. Його результати дозволили визначити два найбільш значущі фактори толерантності до невизначеності із загальним внеском до сукупної дисперсії 54,85%.

I фактор – «енергійність» (внесок у сумарну дисперсію 28,12%) містить такі індивідуальні властивості, як: пристрасність (0,775), впевненість у собі (0,761), винахідливість (0,748), перевага невизначеності (0,405) та конфронтація (0,401).

Виокремлення даного фактора дозволяє вважати, що толерантність до невизначеності пов'язана з такими особистісними властивостями, як: високий життєвий тонус, енергійність, невтомність, вміння знаходити вихід зі складних життєвих ситуацій та вірою у власні можливості, впевненість

у собі з тенденцією до домінування та схильність до ризику.

II фактор – «гнучкість» (внесок у сумарну дисперсію 26,725%) складається із таких особистісних характеристик, як: оптимізм (0,757), ставлення до новизни (0,745), підприємливість (0,610) та адаптивність (0,576), прийняття відповідальності (-0,405).

Компоненти даного фактору вказують на те, що толерантність до невизначеності залежить від оптимізму, віри в успіх, в можливість позитивного розвитку подій, вмінні фіксуватися не на проблемах, а на можливостях їх вирішення, спокійному ставленні до незнайомих ситуацій, сміливості при зустрічі з новим та невідомим, здатності не наполягати на своєму, змінювати власні плани та рішення, якщо ситуація цього вимагає та не звинувачувати себе у випадку несприятливого розвитку подій.

Результати порівняння показників виявлених факторів толерантності до невизначеності (за t-критерієм Ст'юдента) між групами студентів із високим та низьким рівнем психологічного благополуччя наведені у наступній таблиці.

Шляхом дисперсійного аналізу з'ясовані особливості взаємозв'язку між факторами толерантності до невизначеності та рівнем психологічного благополуччя. Виявлено різницю дисперсій показників факторів толерантності до невизначеності залежно від рівня психологічного благополуччя досліджуваних (рис. 1).

На представлених графіках спостерігається пряма залежність між вираженістю показників факторів «енергійність» та «гнучкість» та рівнем психологічного благополуччя (рис. 1-2).

Отже, результати емпіричного дослідження дають можливість зробити наступні висновки.

Висновки з проведеного дослідження. Виявлено взаємозв'язок складових толерантності до невизначеності з показниками психологічного благополуччя у студентів-випускників ВНЗ.

Встановлено, що толерантність до невизначеності взаємопов'язана з такими ознаками психологічного благополуччя, як прагнення до особистісного зростання, самоприйняття та здатність встановлювати позитивні стосунки з іншими.

Виявлені фактори толерантності до невизначеності «енергійність» та «гнучкість» (адаптивність) містять показники типів ставлення до невизначеності, показники особистісної готовності до змін та показники провідних копінг-стратегій студентів-випускників.

Отримані дані дають підстави стверджувати, що готовність приймати виклики невизначеності, відкритість до новизни, наявність активності, енергії, невтомності та високого життєвого тону, вміння знаходити нові ресурси для вирішення проблем та орієнтуватися у можливих змінах, ефективні стратегії подолання складних життєвих ситуацій, оптимізм, віра у власні сили та можливості, спокій та самовладання в умовах невизначеності майбутнього – всі ці якості найбільшою мірою забезпечують психологічне благополуччя студентів-випускників.

Перспектива подальших досліджень толерантності до невизначеності вбачається у вивченні динамічних аспектів даного феномену, процесу «толєрування» невизначеності у зв'язку з необхідністю її формування у студентів, оскільки невизначеність та багатозначність – неминучі елементи сучасного навчання та професійного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Корнилова Т.В. Новый опросник толерантности к неопределенности / Т.В. Корнилова // Психологический журнал. – 2010. – Т.31. – № 1. – С. 74–86.
2. Леонов И.Н. Толерантность к неопределенности как психологический феномен: история становления конструкта / И.Н. Леонов // Вестник Удмуртского университета. Серия «Философия. Психология. Педагогика». – 2014. – Вып 4. – С. 43-51.
3. Леонтьев Д.А. Вызов неопределенности как центральная проблема психологии личности / Д.А. Леонтьев // Психологические исследования. – 2015. – № 8.– № 40. – С. 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psystudy.ru>.
4. Почебут Л.Г. Взаимопонимание культур. Методология и методы этнической и кросскультурной психологии / Л.Г. Почебут // Психология межэтнической толерантности. – СПб. : 2005. – С. 167-169.
5. Психология неопределенности: единство интеллектуально-личностного потенциала человека / Т.В. Корнилова, М.А. Чумакова, С. А. Корнилов, М. А. Новикова. – Москва : Смысл, 2010. – 334 с.